

kultura kao kalem konca

miodrag pavlović

Čak i u rasponu jednog jedinog života možemo iskusiti periode u kojima se nešto gradi, namotava, zateže, i druge u kojima nit počinje da labavi, temelji da lebde, bedemi da se krune i krše. Postoje ta suprotna kretanja i u ličnom, privatnom životu, osećamo ih i u javnom, u zbivanjima koja spadaju u »naše vreme«. Širom sveta prostiru se talasi ubeđivanja, ushita, poverenja i pregalaštva, onda nastaju oseke u kojima se glasovi razuveravanja najjače čuju. Stara figura koja govori o toku svetske istorije kao o navijanju i odmotavanju kalema, podrazumeva izvesnu cikličnost svetskih zbivanja. Ona se ponovo javlja pred očima kad želimo da u nekom jednostavnom modelu sagledamo naizmenični smisao zbivanja u svetu.

No, pokreti u dva različita smeru, nisu uvek na odgovarajući način i simetrični. Namotavanje kalema može da traje dugo. Ono ima i svoju granicu, graničnu zategnutost. Odmotavanje konca može se zbiti brzo, tako reći u trenutku. Odmotanost, čini se, nema svoju granicu; opuštanje, razvezanost, ulivaju se pravo u beskraj i ništavilo. A zategnutost konca u namotavanju dostiže brzo granicu kad nastaje kidanje, ili se svaki pokret zaustavlja.

Šta biva s nitima svetskih zbivanja kada se one na jednom mestu odmotaju, kada s jednog kalema spadnu? Negde ih neki drugi kalem povuče, počne da vrti, uplete u svoje kolo i zbivanja; one nađu svoju novu osovinu oko koje je moguće usredsređivanje energije, podizanje energetskog nivoa sveta. Kalem se odeva u svoju novu odoru.

I razmotavanje ima svoju lepotu i svoju produktivnu stranu. Budisti i taoisti su mnogi konac odmotali s haljina u koje je svet hteo da se odene. Razuveravanje, opuštanje – govori glasovima zavodljivim i slatkim. To su pesme sirena koje su pokušale da odvrate Odiseja od daljih napora i traženja. No Odisej je ostao vezan za svoju kataraku, simbolično, kao da je hteo da sačuva namotanost svetskih zbivanja, verovanje u namotavanje konca, i u muku kojom se odupiremo slatkoći sveopšteg opuštanja. Njegova žena Penelopa je tako na drugoj strani tkala svoj ćilim u nedogled, želeći da se tkanje nikad ne završi.

Indijski mit iskazao je da ima poverenje u oba smeru zbivanja; on ih prihvata s nekom vrstom kosmičkog fatalizma. Šiva je stvoritelj sveta, nje-

gov glavni svadbar, prvosveštenik, asketa, i uništitelj. Njegova svetost je u svakoj novoj pojavi podjednako sveta. Višnu, sunčani bog, spava na trbuhu velikog zmaja, dok svetovi prethodne epohe leže uništeni i potopljeni na dnu kosmičkog okeana. | Onda ga sama večnost probudi i Višnu pristupa novom stvaranju, izvlačeći grumen zemlje s morskog dna na videlo dana. U oba indijska mita vidi se da iza kosmičkog fatalizma postoji osećaj izvesnosti novog početka sveta.

Najveće istorijske figure bile su u stanju da svojom pojavom gotovo u istom času postignu dve stvari: da ubrzaju razmotavanje jedne kulture, i da odmah stvore podstrek i dadnu osovinu oko koje će se namotati jedna druga kultura i novi zbir vrednosti.

Obično posao odmotavanja teče u sladostrašću i krvi. Njegov prepoznatljiv i moderan simbol jeste golotinja, nagost bez lepote i poslanja. Raščlanjenost iz koje više ništa ne može da se sklopi. Odsustvo ushita, vizije, svetlosti. Iluzija da se sve može poravnati, i u poravnjenosti – trajati.

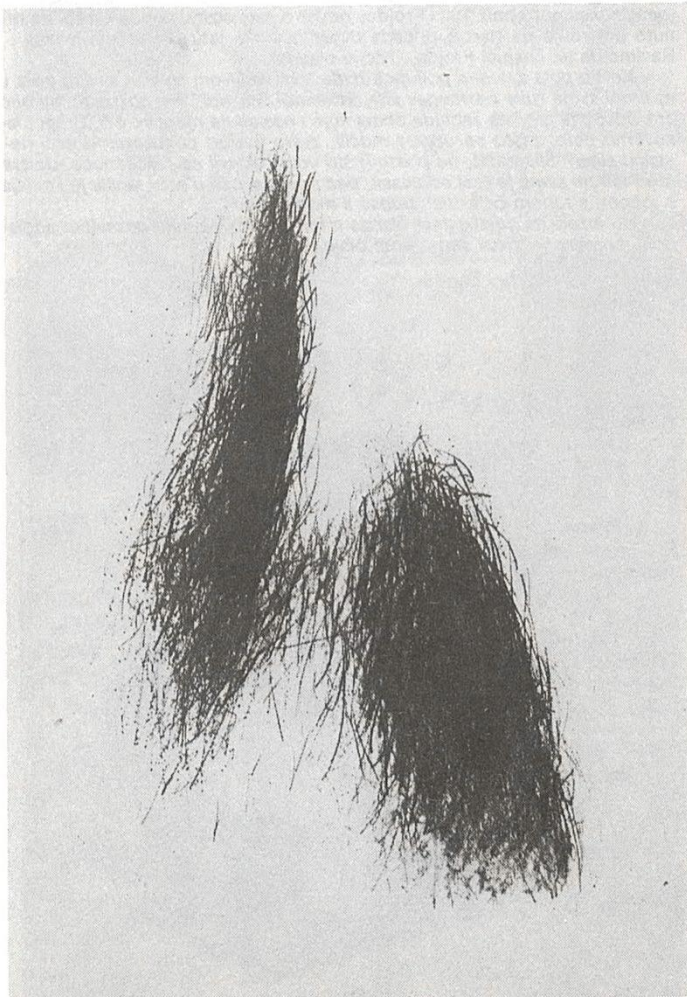
Da li ova vizionarska metafora starih mudraca može da nam pomogne da razumemo ritmične i ciklične pojave u istoriji kulture? Možda se u kulturi zaista radi samo o sistemima znakova koji omogućavaju funkcionisanje komunikacionih celina, između kojih ima samo smene, a ne i preobraženja, uspona, krize? Ili je kultura organski razvoj oblika, i zato poznaje ritmove zapravo biološke i godišnje? Model kamena što se namotava i odmotava, na prvi pogled, jeste neki zanatski, esnafski simbol. U stvari, on je više metafora za misao nego mitski simbol. I utoliko je bolji, primenljiviji. Jer, mit teško i jedva može da misli istoriju. Kao što ne može ni da daje modele za razumevanje neorganskog sveta. Kalem kao uzor svetskih zbivanja jeste davni misaoni pronalazak-neke zrele civilizacije.

Istorijska očiglednost je da jedna kulturna formula, ma koliko izgledala dobra ili loša, neko vreme deluje, očarava, reprodukuje samu sebe, savlađuje prepreke, osvaja prostor. Kao da je kultura na početku ushit, udvostručavanje značenja i razumevanja, dodavanje dubokog na plitko, visokog na nisko.

Onda ta ista formula počinje da proizvodi prezir, rasulo, svoj antimit. Vrednosti izmiču i beže na razne strane, sve se ponižava i kvari, čak i bez vidnog uticaja spolja. Nastaje biološka alergija prema nečemu što je doskora bilo uzvišen ideal. To bi bio duboko usaden antropološki ritam od kojeg zavisi rast i propadanje kulture. Ali taj ritam ne bih nazvao cikličnim, jer »cikličnost« ipak podrazumeva povratak u neka ranije postojeća stanja, a ne samo ponavljanje sličnosti u širem smislu reči.

Proroci za svaki slom jedne države, ili za kraj epohe, imaju svoje pretkono objašnjenje: zajednica je učinila neki od krupnih grehova izneverivši svoje zavete i obećanja. Ali taj »smrtni greh« svake kulture izgleda jeste zapravo gubitak očaranosti sopstvenim vrednostima i idealima. Nastaje raščaranost duše, i zamućenost pogleda. Analitički duh se javlja kao privremeni pomagač u krizi. Ali mitski jelen koji očima treba da izbistri zamućene vode, dolazi sam, prema svom časovniku i iz nepoznatog pravca.

Do njegovog dolaska, bogovi koji ne zrače nikakvom svetlošću – bogovi pravde, čitaju dugačke spiskove kazni.

giga duragić, slika

mihail kiralj, crtež